

**Nemzetközi
Kapcsolatok
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Szalóki Katalin

**A NEMZETI PARLAMENTEK LEHETŐSÉGEI AZ EURÓPAI UNIÓS
DÖNTÉSHOZATAL BEFOLYÁSOLÁSÁRA**

ÚT A LISSZABONI SZERZŐDÉSIG ÉS AZON TÚL

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Kutasi Gábor, PhD
egyetemi docens

Budapest, 2014

Világgazdasági Tanszék

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Szalóki Katalin

**A NEMZETI PARLAMENTEK LEHETŐSÉGEI AZ EURÓPAI UNIÓS
DÖNTÉSHOZATAL BEFOLYÁSOLÁSÁRA**

ÚT A LISSZABONI SZERZŐDÉSIG ÉS AZON TÚL

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Kutasi Gábor, PhD
egyetemi docens

© Szalóki Katalin

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	3
A kutatás tézisei, motivációja és az alkalmazott módszerek	4
A kutatás témája, tézisei.....	4
A kutatás motivációja, célja	8
A kutatás során alkalmazott módszerek	9
A kutatás eredményei, konklúzió.....	11
Főbb hivatkozások	20
Saját publikációk a témában	25

A kutatás témája, tézisei

A nemzeti parlamentek uniós döntéshozatali befolyásolásának lehetőségét vizsgálni igen aktuális téma. Egyrészt a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével, 2009-ben a nemzeti parlamentek történelmi jelentőségű jogi lehetőségeket kaptak az uniós döntéshozatal befolyásolására. Ugyan továbbra sem tekinthetők a döntéshozatal elsődleges résztvevőinek, de olyan eszközöket kaptak, amelyekkel közel tudnak kerülni ehhez a körhöz. Ugyanakkor pedig az uniós tagállamok belpolitikájában, valamint az uniós intézményekkel kapcsolatos felmérésekben folyamatosan jelenlévő téma az ún. democráciadeficit, valamint annak a kérdésnek a feszegetése, hogy miként volna lehetséges annak biztosítása, hogy az uniós szinten meghozott döntések nagyobb legitimitást élvezzenek tagállami szinten, elsősorban az állampolgárok megítélésében. Azaz mind a parlamentek uniós jogalkotásban betöltött szerepének értékelése, mind pedig az ezzel közvetített elvek (állampolgárok hatékonyabb képviselete) miatt fontos a téma vizsgálata.

A dolgozat egyik hipotéziseként feltételezhető, hogy a nemzeti parlamentek (az Európai Parlamenttel részben együttműködve) segíthetnek áthidalni az Európai Unióval kapcsolatban egyre gyakrabban felmerülő demokratikus legitimitáció problémáját. Ugyanakkor ehhez a nemzeti parlamenteknek a többszintű kormányzás összetett rendszerében, szupranacionális és szubnacionális döntési és befolyásolási szintek hálójában kell uniós feladataikat ellátni, amely kétségtelenül új terület a hagyományos törvényalkotási munkához képest.

Az uniós csatlakozással a parlamentek bizonyos hatásköröket eleve kénytelenek uniós szintre – főként a Tanácsban az ország képviseletét ellátó kormányokra – bízni, azonban a hatáskörök átruházásának problematikája mellett még legalább ennyire érdekes és aktuális a kérdés az ún. „lopakodó döntéshozatal” vizsgálata (azaz például az Európai Tanács ülések keretében vagy informálisan, kormányközi szinten meghozott döntések esetében a parlamenti kontroll, amely a nemzeti parlamenteket – és egyébként az Európai Parlamentet is – gyakran kiszorítja a döntésekből, illetve azok ellenőrzésének lehetőségéből). Gondoljunk csak arra, hogy az európai szemeszter körül kialakult helyzetben több esetben a szerződéseken túlmutatva születtek olyan döntések, amelyek a nemzeti szuverenitást jelentősen érintették, mégis a szerződéses kereteket nehéz használni ellenőrzésükkor.

Az imént említettek okán úgy vélhető, hogy a nemzeti parlamenteknek ezért a kormányzati ellenőrzésre fordított energiáit nem szabad csökkenteni, még akkor sem, ha más jogok (így például a szubszidiaritás-ellenőrzés) több erőforrást igényelnének. Sőt, a nemzeti parlamenteknek új módszereket, többlet erőforrásokat kell biztosítani annak érdekében, hogy a kormányközi döntések és az uniós döntéshozatali mechanizmusba szorosan nem kapcsolódó új együttműködési területeken se veszítsék el befolyásukat.

A nemzeti parlamentek az elmúlt évtizedekben az egyre fokozódó európai uniós integrációt, annak mélyülését és bővülését leginkább közvetett módon tudták követni, döntéshozatali befolyásuk igen csekély volt (jobbára a szerződések, illetve azok módosításainak ratifikációjára) korlátozódtak. Míg 1979-ig, az Európai Parlament tagjainak közvetlen megválasztásáig a nemzeti parlamenti képviselők foglaltak helyet, addig 1979 óta a nemzeti parlamenti képviselők csak meghívott vendégként járnak Brüsszelbe és Strasbourgba. Ezzel szemben pedig a nemzeti szinten is hatályos jogszabályok egy része (és mostanra egyre nagyobb része) az uniós döntéshozatal eredménye, így a nemzeti parlamentek számára fontos, hogy egyre nagyobb figyelmet szenteljenek az uniós ügyeknek, az uniós jogalkotás nyomon követésének, az egyes EU-intézményekben folyó munkának.

Úgy tűnik, hogy a nemzeti parlamentek uniós ügyekbe való bekapcsolódását mindenki szorgalmazza és ezt a tendenciát tükrözni látszanak az európai integrációt meghatározó szerződések vonatkozó rendelkezései, amelyek egyre nagyobb lehetőséget adnak a nemzeti parlamenteknek arra, hogy igény esetén legyen a kezükben olyan eszköz, amelynek segítségével valódi befolyást gyakorolhatnak az uniós döntéshozatalra. E téren (is) mérföldkőnek tekinthető a Lisszaboni Szerződés, amelyet sokan a „parlamentek szerződésének” is aposztrofálnak. Noha az Európai Parlament által kapott többlet jogosítványokhoz képest a nemzeti parlamentek lehetőségei igen elenyészőek, mégsem szabad elfelejteni azokat az eredményeket, amelyeket a Lisszaboni Szerződés életbe lépése hozott a nemzeti parlamentek és a parlamentközi együttműködések számára. Korábban már az Amszterdami Szerződésben is megjelent a szubszidiaritás elvének alkalmazása, azonban annak valódi tartalommal való megtöltését a Lisszaboni Szerződés hozta meg. Az ún. sárga lap és narancssárga lap jogi garanciát nyújtanak a nemzeti parlamentek számára, hogy amennyiben a meghatározott szinteknek megfelelő negatív visszajelzés érkezik egyes uniós jogalkotási javaslatra a parlamentek részéről, úgy arra az egyes eljárások szabályainak figyelembe vételével az uniós intézményeknek reagálniuk kell. Hogy ezzel, valamint az emellett kapott jogosítványokkal a parlamentek mennyiben tudnak élni, arról a Szerződés hatálybalépése óta eltelt négy év alatt már alkothatunk véleményt, amelyet konkrét tendenciákkal és döntésekkel lehet igazolni.

Az értekezés egyik további és talán legfontosabb hipotézise, hogy a kapott jogkörök és lehetőségek ellenére sem képesek a nemzeti parlamentek olyan mértékű befolyást gyakorolni az uniós döntéshozatalra, amelynek segítségével valódi szereplőjévé válhatnának az uniós szintű jogalkotásnak.

Ezzel együtt feltételezhető, hogy a tény, miszerint a nemzeti parlamentek a kínált lehetőségekkel nem tudtak megfelelő hatékonysággal élni, mind külső, mind pedig belső okokra vezethető vissza.

A Lisszaboni Szerződés hatálybalépése óta számos parlamentközi együttműködés alakult át, jött létre, lett formálisabb, valamint újabb informális lépések is születtek az együttműködés hatékonyságának növelésére. Emellett azonban az látszik, hogy a folyamatos küzdelem és elkötelezett akarat ellenére az eredmények egyelőre limitáltak. A dolgozat igyekszik ennek bizonyos parlamenteken belüli (munkaszervezési, időzítési, stb.) és kívüli (pl. eltérő belső felépítések, időkorlát rövidege, intézményközi ellentétek) okait feltárni és elemezni, lehetőség szerint megoldást kínálni a felmerülő problémákra, amennyiben erre lehetőség van.

Azt gondolhatjuk, hogy vannak az új rendszerhez sikeresebben és kevésbé sikeresen adaptálódó parlamentek. Ezek múlhatnak egyrészt általánosabb okokon (például általános alkotmányos berendezkedés), valamint konkrétabb kérdéseken (milyen hatáskörökkel rendelkeznek a releváns szereplők uniós ügyekben az adott parlamentekben).

A dolgozat egy másik – gyakorlatiasabb – szemszögből is megvizsgálja, hogy milyen lehetőség van a nemzeti parlamentek számára, amelynek segítségével hatékonyabban tudják érdekeiket érvényesíteni. A feltételezés szerint ez az út pedig a szerződéses lehetőségek sokkal optimálisabb kihasználásán túl az informálisabb, főként a döntés-előkészítő (*pre-legislative*) szakaszra helyezett hangsúly, diverzifikált kommunikációs csatornák és eszközök bevonásával.

Az értekezés emellett feltételezi, hogy a nemzeti parlamentek egymáshoz való viszonyában és az uniós intézményekkel folytatott együttműködésében is rejlenek még lehetőségek, amelyek segítségével akár '*à droit constant*', tehát változatlan jogi keretek mellett is hatékonyabbá lehetne tenni a nemzeti parlamentek szerepvállalását uniós ügyekben.

A hipotézisek bemutatásához és vizsgálatához, egymáshoz való viszonyuk megítéléséhez elengedhetetlen a nemzeti parlamentek uniós ügyekben való feladatainak rövid bemutatása, az integráció során tapasztalt szerepük fejlődésének áttekintése (különös tekintettel a Lisszaboni Szerződésre), valamint az ezekből fakadó jelenlegi *status quo* bemutatása.

Erre építkezve a dolgozat kvalitatív és kvantitatív módszerrel kívánja bemutatni a Lisszaboni Szerződés életbe lépése óta eltelt időszakban történt és tapasztalt változásokat (építve a korábbi időszakokra is). Végül pedig a vonatkozó dokumentumok és parlamentközi konferenciák munkaanyagainak elemzésén keresztül, valamint gyakorlati tapasztalatokra építve igyekszik bemutatni a második hipotézissel kapcsolatos gondolatokat, amelyek, összefüggésben az első hipotézissel, rámutatnak, hogy a szerződéses kereteken túl a nemzeti parlamenteknek tovább kell vizsgálni saját szerepük és befolyásuk növelésének lehetőségét, amennyiben a közeljövőben hatékonyan kívánják érvényesíteni véleményüket, érdekeiket.

A témával kapcsolatos eddigi vizsgálatok közül sok időben is elavult, valamint a legtöbb főként a Lisszaboni Szerződés által nyújtott lehetőségekre támaszkodik, azt igyekszik bemutatni, hogy azokkal az instrumentumokkal, amelyek e Szerződés által kerültek a nemzeti parlamentek kezébe, miként lehet élni (főként a sárga lap intézménye a szubszidiaritás vizsgálat kapcsán). Ezzel szemben ez az értekezés azt feltételezi, hogy ennél tovább kell menni (bár a szerződéses kereteket is hatékonyabban kell kihasználni) és újabb, „kreatívabb” együttműködési formákon keresztül kell befolyást gyakorolni, aminek alapja a kommunikációs csatornák és az együttműködő partnerek körének szélesítése és diverzifikálása. Emellett feltételezhető az is, hogy – akár szerződésmódosítás segítségével – a jelenlegi rendszer felülvizsgálatra szorul és a jobb működés érdekében finomításokra lesz szükség a következő években.

A jelenlegi válság, amely az Európai Uniót mind gazdaságilag, mind pedig politikailag és ideológiailag is érintette mind inkább megköveteli a tagállamok nemzeti parlamentjeitől, hogy az állampolgárokat valóban képviselve szoroson kövessék nyomon, hogy az EU „boszorkánykonyhájában” mi történik. Igaz ez több területre, de hogy csak egyet emeljek ki ezek közül, például az európai szemeszter kérdésére, amelynek nemzeti parlamenti nyomon követése még most, a szemeszter bevezetése után évekkel is problémás.

Az értekezés ezt igyekszik megvizsgálni az elméleti lehetőségek és a gyakorlati példák összeegyeztetésével, azok alapos vizsgálatával. A dolgozat célja nem csupán az elmúlt négy év kvantitatív elemzése, azaz annak vizsgálata, hogy az egyes eszközökkel a parlamentek milyen mértékben tudtak élni, hanem ennél mélyebb, kvalitatív analízis.

Vajon adhatnak valódi választ az uniós democráciadeficitre a nemzeti parlamentek? Be tudnak illeszkedni a számukra idegen többszintű kormányzás rendszerébe? A parlamenti elszámoltathatóságot milyen fokig tudják kiterjeszteni az uniós szintre, amelyen annyira

dinamikusan hoznak új döntéseket és vonnak be újabb és újabb területeket? Fenn tudják tartani, illetve fokozni a kormányzati ellenőrzés hatékonyságát a korábban megszokott területeken, illetve az olyan új területeken, mint például a gazdasági kormányzás területe? Vajon mi állhat annak hátterében, ha a nemzeti parlamentek nem élnek megfelelő hatékonysággal azokkal a lehetőségekkel, amelyeket kaptak? A létrehozott rendszer, a mindennapos mechanizmusok, külső vagy belső okok vezethetnek erre az eredményre? A kapott lehetőségek mennyiben jelentenek valós jogosítványokat a döntéshozatali befolyásolásra és milyen jövőbeli lehetőségek kínálóznak arra, hogy a jelenlegi helyzetet javítva a nemzeti jogalkotók is adekvát választ tudjanak nyújtani a demokráciadeficit oly sokszor emlegetett problémájára? Mitől függ az, hogy az egyes nemzeti parlamentek jobban, mások korlátozottabban képesek adaptálódni az új feladatokhoz? Milyen új, akár informális lehetőségek kínálóznak arra, hogy a parlamentek jobban érvényesíthessék érdekeiket és milyen változások lehetségesek annak érdekében, hogy a jövőben még jobb legyen a parlamentek érdekérvényesítő képessége? Többek között ezekre a kérdésekre kísérel meg választ adni az értekezés.

A dolgozatban a szerző csak kisebb részben kíván történelmi áttekintést adni a nemzeti parlamentek uniós jogosítványainak fejlődéséről, fókuszban inkább a gyakorlati kihívások és azoknak a lehetséges jövőbeli megoldásai állnak. Ennek mentén pedig nagy hangsúly kerül a nemzeti parlamentek közötti együttműködésekre, a nemzeti parlamentek és az Európai Parlament kontroverzális kapcsolatának vizsgálatára, valamint azokra a kommunikációs csatornákra, amelyek lehetőséget jelenthetnek a nemzeti parlamentek számára, hogy a későbbiekben a szerződéses lehetőségek mellett további, akár informális módon nyissanak kaput az uniós döntéshozatal befolyásolására.

A kutatás motivációja, célja

A téma a szerző számára kézenfekvően adódott, hiszen a több mint tíz éves, nemzeti parlamentek uniós ügyekkel foglalkozó diplomáciai tevékenysége során mind Budapestről, mind Brüsszelből végigélte előbb csatlakozó országgént, majd friss tagállamként, később pedig elnökséget adó országgént a nemzeti parlamentek uniós ügyekben való szerepének evolúcióját. A kutatás motivációja és célja az ezek alatt az évek alatt szerzett tapasztalatok összegyűjtése és azok összefoglalása a jelenlegi állapotok szerint. Fontos cél, hogy a jelenleg létező szakirodalmat egy olyan munkával gazdagítsa, amely a szerződéses lehetőségek elemzésén túlmegegy és olyan jövőbeli

utakra mutat rá, amelyek a gyakorlatban már számos nemzeti parlament mindennapi tevékenységében léteznek, csak esetleg nem kapnak akkora hangsúlyt, vagy még nem elég kidolgozottak ahhoz, hogy intézményes formában szó essék róluk (pl. jogalkotási eljárás eleji konzultációk bizottsági tisztviselőkkel, kvázi lobbitevékenységgel kiegészített parlamenti érdekképviselet, stb.).

Emellett a kutatás aktualitását adja, hogy a válság során mind inkább kiéleződött tagállami fővárosi – brüsszeli kommunikációs csaták egyre nagyobb szerepet adnak annak a kérdésnek, hogy vajon az uniós intézmények vagy a nemzeti parlamentek, esetleg ezek együtt tudják az állampolgárok véleményét érvényesíteni. A kutatás igyekszik a téma összes aspektusát végigjárni, ugyanakkor idő és hely hiányában bizonyos kérdésekkel – így például a nemzeti parlamentek és az Európai Parlament sajtósági viszonyáról – csak korlátozottan tud szólni. Ezek a témák esetleg további, a tárgyban végzett kutatás alapját szolgálhatják a szerző tudományos munkájában¹.

A kutatás során alkalmazott módszerek

A kutatás során elsősorban az elsődleges forrásokra és gyakorlati tapasztalatokra támaszkodva igyekszik a dolgozat feltárni a vizsgált kérdés minél több aspektusát. Ennek során figyelembe veszi a témában született nemzetközi és magyar szakirodalom vonatkozó munkáit, amelyek közül ehelyütt kiemelném a magyar szerzők közül Dr. Győri Enikő munkáját, a nemzetközi szerzők közül pedig Dr. Gavin Barrett, Dr. Philipp Kiiver, Raunio Tapio és Dr. Andrew Moravcsik munkáit, ugyanakkor főként maguk a nemzeti parlamentek, uniós intézmények és parlamentközi együttműködések saját anyagainak vizsgálatával kíván képet adni a jelenlegi helyzetről, valamint a jövőbeli lehetőségekről. A történelmi áttekintéshez és az elméleti keretek lefektetéséhez is elengedhetetlenek bizonyultak az alapszerződéseken, és azok módosításain kívül még olyan művek, amelyek ugyan nem feltétlen a legújabb helyzetet írják le, de objektív távlatban segítenek a téma feldolgozásában. Fontos megjegyezni, hogy ugyan a témában korlátozottan áll rendelkezésre friss szakirodalom, ugyanakkor a parlamentek – mind a nemzeti parlamentek, mind pedig ezek együttműködési formái – jelentős kutatómunkát végeznek folyamatosan, amelyek igen értékes forrásul szolgálnak e téma feldolgozásához is, és amelyek elkészítésében a szerzőnek az elmúlt években szerencséje volt közvetlenül és aktívan részt venni. Emellett számos, a témában jártas és

¹ A téma kutatását a továbbiakban is folytatni szeretném, egyrészt a nemzeti parlamenteknek a demokratikus legitimitásban való szerepének mélyebb elemzésével, valamint az egyes tagállami parlamentek saját, az uniós ügyek kezelésére kialakított rendszerének széleskörű vizsgálatával.

kulcsszereplőnek tekinthető kollégával folytatott interjú gazdagította azt a bázist, amely alapján a disszertáció elkészülhetett. A legfontosabb forrást tehát maga a gyakorlat jelenti, amely egyben biztosítja a dolgozat újszerű megközelítését is, hiszen a belső (de a közvélemény számára is nyilvános anyagok) elemzésével és annak feldolgozásával egészíti ki a személyes tapasztalatokat, amit igyekszik egy tudományos munkává összefoglalni.

A kutatás eredményei, konklúzió

A dolgozat egy olyan témát kísérelt meg feldolgozni, amely az Unió jelenlegi helyzetében szinte mindennap megjelenik az EU-val kapcsolatos, jövőt kutató tudományos és szakmai diskurzusokban, azaz arra a fő kérdésre igyekezett választ adni, hogy vajon a nemzeti parlamentek képesek-e erősíteni a demokratikus legitimitást, képesek-e segíteni a demokráciadeficit csökkentésében, és ha igen, vajon miként.

Ezeknek az alapvető kérdéseknek a megválaszolásához azonban nem csak szigorúan ezeket a területeket kell vizsgálni, hanem ennél mélyebbre hatolni és a nemzeti parlamentek uniós ügyekben való tevékenységeinek fejlődését, a jogi keretek változását és a mindennapi munkát is elemezni szükséges.

Az értekezés ennek érdekében elsőként azokat az elméleti szempontokat járta körül, amelyek elengedhetetlenek a gyakorlati, szűkebb vizsgálat alapjaként. Ennek kapcsán bemutattam a legfontosabb és a dolgozat szempontjából legrelevánsabb osztályozási szempontokat, amelyek mentén a nemzeti parlamentek uniós ügyekben tapasztalható aktivitását meg lehet ítélni. Ezt követően szükségesnek tartottam a demokráciadeficit problematikájának bemutatását, tudományos nézeteket és megoldási javaslatokat is bemutatva. Az elméleti szempontok között pedig végül megkíséreltem elhelyezni a nemzeti parlamenteket az egyes integrációelméleti modellekben, eljutva az Európai Unió működését legjobban leíró többszintű kormányzás modelljéhez és azon túl tekintve a jövőbeli kihívások vizsgálatához.

Az elméleti vonal tovább folytatásaként a nemzeti parlamentek szerepének az integrációban való fejlődését vizsgáltam. Ehhez elsőként felhasználtam azokat a releváns elméleteket, amelyek segítenek kategorizálni a nemzeti parlamentek adaptációs készségeit és európai, valamint nemzeti politikai fókuszai viszonyát. E két osztályozás esetében a korábban leírt klasszifikációkat saját tapasztalataim alapján továbbfejlesztettem. Ezt követően azokat a jogi jellegű változásokat vizsgáltam a Szerződéseken keresztül, amelyek segítségével az integráció egyes szakaszaiban a nemzeti parlamentek számára egyre több lehetőség merült fel az uniós ügyekbe való beleszólásra.

Immár inkább a nemzeti parlamentek gyakorlati működésére áttérve a következő részben megvizsgáltam, hogy a parlamentek hogyan működnek az uniós ügyekben, milyen feladatokat kell teljesíteniük, valamint milyen szereplők találhatók a folyamatban nemzeti parlamenti szinten. Ennek kapcsán megkíséreltem behatárolni, hogy melyek azok a feladatok, amelyek nagyobb, illetve

melyek azok amelyek jellemzően kisebb súllyal esnek latba a mindennapokban (kiemelve a kormányzati ellenőrzés fontosságát), valamint arra is igyekeztem kitérni, hogy a parlamenteken belül mely aktorok mennyire meghatározóak, melyek a legfontosabb szereplők. Itt megkerülhetetlen volt az európai ügyekkel foglalkozó bizottságok kulcsszerepének bemutatása. Még mindig ehhez a részhez tartozóan megkíséreltem egy teljesen új, és hangsúlyozottan szubjektív elemeket is tartalmazó összehasonlítást végezni a parlamentek között az uniós tevékenységek tekintetében. Végül pedig rámutattam a regionális parlamentek problematikájára.

A dolgozat harmadik részében a hatályos jogi kereteket mutattam be – terjedelmi korlátok miatt – szűken, lényegre törően. A „száraz” szerződéses pontok bemutatása mellett igyekeztem áttekinteni azokat a legfontosabb kritikai észrevételeket is, amelyek a Lisszaboni Szerződésnek a nemzeti parlamentekre gyakorolt hatásával kapcsolatban felmerülnek.

A dolgozat legnagyobb hozzáadott értékét talán a negyedik és ötödik rész adja, amely először a nemzeti parlamentek uniós kapcsolatait tekinti át (beleértve az uniós intézményekkel folytatott együttműködések lehetőségeit, valamint az egymás közötti, parlamentközi együttműködések gyakorlatát), majd végül a korábbiakra építve áttekinti és értékeli a nemzeti parlamentek lehetőségeit az uniós döntéshozatal befolyásolásával kapcsolatban. Ez utóbbi részekben az együttműködési formák részletes elemzésére kerül sor, valamint megvizsgálom, hogy milyen befolyásolási lehetőségei adódnak a nemzeti parlamenteknek a szerződéses keretekben és azon túl, milyen módon tudnak ebben szerepet vállalni a parlamenti tisztviselők, illetve milyen új módszerek kínálóznak a befolyás növelésére. Ezekben a részekben találhatóak azok a javaslatok is, amelyek segíthetnek a nemzeti parlamenteknek, hogy valóban hatékonyabban tudjanak működni uniós ügyekben és valódi befolyásuk legyen az uniós döntéshozatalra.

A kutatásom során sok kérdésre igyekeztem választ találni, ezek közül talán a legfontosabbak:

- Az uniós szintű demokráciadeficitre mennyire adhatnak választ a nemzeti parlamentek?
- A nemzeti parlamentek miként tudnak a többszintű kormányzásba beilleszkedni?
- A parlamenti elszámoltathatóság vajon kiterjeszhető-e uniós szintre?
- Milyen lehetőségek vannak az új döntéshozatali területek és módok kezelésére (különösen a gazdasági kormányzást illetően)?
- A kormányzati ellenőrzés miként tehető hatékonyabbá?
- A nemzeti parlamentek milyen nehézségekkel és kihívásokkal szembesülnek jogosítványaik kihasználása kapcsán?

- Mitől függ az, hogy az egyes nemzeti parlamentek jobban, mások korlátozottabban képesek adaptálódni az új feladatokhoz?
- Milyen új, akár informális lehetőségek kínálkoznak arra, hogy a parlamentek jobban érvényesíthessék érdekeiket?
- Milyen változások lehetségesek annak érdekében, hogy a jövőben még jobb legyen a parlamentek érdekérvényesítő képessége?

Az értekezés során a következő legfontosabb megállapításokra jutottam:

A nemzeti parlamentek szerepének növelése az elmúlt években egyfajta jelképévé vált annak, hogy miként lehet növelni az Európai Unió demokratikus legitimitását és csökkenteni a kialakult demokráciadeficitet. Leginkább ennek a tendenciának köszönhető az, hogy az integráció kezdete óta, a legfontosabb mérföldköveken át (Maastrichti Szerződés, Amszterdami Szerződés, az Alkotmány szerződés előkészítése) a Lisszaboni Szerződésig eljutva a nemzeti parlamentek lehetőségei az uniós döntéshozatal befolyásolására, valamint véleményük kinyilvánítására egyre erősebb. A Lisszaboni Szerződés rendelkezéseinek köszönhetően a parlamentek a politikai befolyás megfelelő kihasználása mellett (elsősorban a nemzeti kormányokkal és egymással való hatékony együttműködés esetén) ún. *soft power*-hez (puha hatalomhoz) jutnak az uniós döntéshozatalban. A szerződéses keretekkel legalább megegyező fontosságú az, hogy a parlamentek hogyan építik fel belső struktúráikat az uniós ügyek kezelésére, illetve, hogy mennyiben kívánnak aktívan élni jogaikkal, esetleg proaktívan elébe menni az uniós jogalkotás sokszor nehézkes mechanizmusainak.

A nemzeti parlamentek számára azonban az európai uniós mechanizmusokba való bekapcsolódás sokszor nehézséget jelet, hiszen hagyományos működési struktúrájukban nem jelenik meg olyan hangsúlyosan a szupranacionális és szubnacionális szintekkel való együttműködés, valamint a hierarchiától elvonatkoztatott összetett működés modellje, mint az Európai Unióban. Ráadásul nehezíti a helyzetet a tagállami és uniós döntéshozatali hatáskörök elhatárolásának nehézsége és képlékenysége (ld. európai szemeszter). Emellett pedig a parlamentek adaptációja a többszintű kormányzáshoz még tagállamonként is eltérő, hiszen annak lehetőségeit az alkotmányos berendezkedés is meghatározza. További kihívást jelent a nemzeti parlamentek számára az egyre inkább előtérbe kerülő „külön megállapodások” és uniós módszer kezelése, amely esetében a parlamenteknek sokszor nehéz megtalálni a lehetőségeket a döntéshozatal befolyására és proaktivitásukra és kreativitásukra támaszkodhatnak legfőképp, amennyiben „képpen” kívánnak maradni.

Éppen ezért fontos, hogy a parlamentek minél hamarabb proaktív szakaszba lépjenek és felismerjék azt, hogy saját érdekük az uniós ügyek nyomon követése, valamint azoknak az eszközöknek a megtalálása, amelyek segítségével hatékonyan tudják képviseli véleményüket.

A nemzeti parlamenteknek a többszintű kormányzásban betöltött lehetséges és valós szerepét befolyásolják olyan sajátosságok is, mint a többségi vagy kisebbségi kormányzás, valamint a parlamentekben részt vevő pártok jellege, integrációhoz való hozzáállása.

Fontos leszögezni, hogy az uniós taggá válással a parlamentek bizonyos hatásköreiket elvesztik és ezeket a Lisszaboni Szerződés sem adja vissza számukra. Emiatt azonban elengedhetetlen fontosságú, hogy igyekezzenek azon, hogy ezen hatáskörök elvesztését kompenzálják.

A kutatás során kiderült, hogy ugyan a parlamentek szerepe sokat nőtt az elmúlt évtizedekben, azonban befolyásuk így sem működik jól. A gyakorlatot vizsgálva látható, hogy bizonyos sajátosságoknak köszönhetően a parlamentek nem tudnak élni a lehetőségekkel (pl. túl rövid idő a szubszidiaritás vizsgálatra, parlamenti törvényalkotási szünetek figyelmen kívül hagyása, parlamentek forrásainak korlátozottsága, stb.), ezért a további diskurzus a nemzeti parlamentek szerepének növeléséről uniós ügyekben még mindig kívánatos.

Az új jogosítványok miatti pozitív hangulatot a nemzeti parlamentek között rontja egyrészt, hogy a gyakorlat szerint a valós jelentősége a jogosítványoknak nem annyira meghatározó, mint azt korábban várni lehetett, valamint másrészt az is, hogy a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése óta az Európai Unióban számos olyan, főként a gazdasági okok által kikényszerített helyzet adódott, amiben a nemzeti parlamentek újabb kihívásokkal szembesültek (pl. európai szemeszter kezelése nemzeti parlamenti szinten). A Lisszaboni Szerződés kapcsán felmerült kritikák szerint a jelenlegi keretek között a parlamentek továbbra is csak marginális szerepet játszhatnak majd uniós ügyekben, míg más vélekedés szerint nem is csak a direkt hatásnak, de a Lisszaboni Szerződés „mellékhatásainak” köszönhetően növekszik a parlamentek szerepe.

A szerződéses keretek, úgy tűnik, nem adnak kielégítő választ a parlamentek jobb bevonására, így fontos, hogy a parlamentek képesek legyenek új utak és eszközök felkutatására, amihez viszont elengedhetetlen fontosságú, hogy pontosan meg tudják határozni prioritásaikat az uniós ügyekben.

A parlamentek uniós ügyekben való aktivitásával kapcsolatban a következő tényezők a legmeghatározóbbak: (i) alkotmányos, politikai berendezkedés; (ii) hagyományok, politikai kultúra;

(iii) parlamenti normák és a gyakorlat; (iv) a parlamenti munka mennyisége; (v) általános politikai légkör. Emellett megjegyezhető, hogy szerepet játszhat még az is például, hogy milyen kaliberű politikusok foglalkoznak uniós ügyekkel, vagy, hogy milyen a képviselők nyelvtudása.

A parlamenti feladatokkal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy várhatóan továbbra is a kormányzati ellenőrzés (*scrutiny*) fogja a főszerepet játszani az uniós ügyekben. Éppen ezért ezeknek a rendszereknek a folyamatos fejlesztése kiemelt feladata a nemzeti parlamenteknek. Ezért meg kell osztani egymással a legjobb gyakorlatokat (aminek a COSAC lehet a legalkalmasabb eszköze). A *scrutiny* rendszerek alakítása során figyelemmel kell lenni a nemzeti sajátosságokra, így nem lehet egyféle, ideális rendszert kialakítani.

A szubszidiaritás-ellenőrzéssel kapcsolatban a kutatás eredménye azt mutatja, hogy az eddig elért mindössze két sárga lap, valamint arra az Európai Bizottság által adott válaszok azt jelzik: egyelőre nagyobb a befektetett energia, mint amennyi valós eredménye van a korai figyelmeztető rendszernek.

Annak érdekében, hogy ez a keserű tapasztalás a jövőben megváltozhasson, egyrészt a parlamentek jobb együttműködésére lenne szükség; az Európai Bizottság részéről nagyobb elkötelezettségre, valamint esetleg a rendszer finomítására (például a határidő kitolása, vagy a küszöbérték leszállítása).

A parlamentek a kormányzati ellenőrzés és a szubszidiaritás-ellenőrzés mellett más területeken is egyre aktívabban uniós ügyekben, így a vizsgálat szerint tapasztalható, hogy egyre nagyobb szerepet kapnak a plenáris ülések (rendszeres politikai viták uniós kérdésekről, pl. Európai Tanács parlamenti kontrollja, a Bizottság éves munkaprogramjának megvitatása). Ezzel szenszibilizálhatóak a nem uniós ügyekkel foglalkozó képviselők és a választókhöz is jobban eljutnak az uniós ügyekkel kapcsolatos üzenetek.

A parlamenti aktorok tekintetében a dolgozat eredményei szerint kiemelt stratégiaalkotó szerepet játszanak a parlamenti elnökök (főként az interparlamentáris kapcsolatok alakítása ügyében), ám a legnagyobb szerepet a parlamentekben az európai ügyekkel foglalkozó bizottságok játsszák. Egyre fontosabb szerepet kapnak a szakbizottságok (ld. svéd parlament példája), annak érdekében, hogy a generalista megközelítés helyett uniós kérdésekben is valódi szakpolitikai véleményalkotás jelenhessen meg.

Kiemelten fontos szerepe van a politikai szint mellett a tisztviselőknek, akik hozzáértés esetén jelentősen tudják segíteni a politikusok munkáját, rámutatni azokra a lehetőségekre, amelyeket a nemzeti parlamentek ki tudnak használni uniós ügyekben. Köztük is a legfontosabb szereplők az európai ügyekkel foglalkozó titkárságok, valamint a parlamentek brüsszeli állandó képviselői (az ő szerepük egyre inkább nő).

A parlamentek összehasonlításának eredményeit tekintve elmondható, hogy a svéd parlament, a *Riksdag*, valamint a dán *Folketing* tekinthető példaként a leghatékonyabb működésre uniós kérdésekben. Emellett jó példaként hozható még az Egyesült Királyság parlamentjének két háza (*House of Commons* és *House of Lords*), a finn *Eduskunta*, a holland parlament két háza (*Tweede Kamer* és *Eerste Kamer*), az olasz *Senato della Repubblica*, valamint a portugál *Assembleia da República*. A kormányzati ellenőrzés értékelése kapcsán érdemes megfigyelni, hogy általában az északi országok azok, amelyekben a parlamenteknek a legerősebb szerepe van uniós kérdésekben a kormányokkal szemben, ugyanakkor egyes parlamentek (így például a portugál parlament, vagy az olasz parlament két háza) nem túl erősek a kormányzati ellenőrzés szempontjából, azonban más aspektusban (például parlamentközi együttműködésben való részvétel) kompenzálják ezt. A parlamentek vizibilitása uniós ügyekben jellemzően azokban az országokban erős, ahol a parlamentek üzemeltetnek az állampolgárokat uniós ügyekben tájékoztató központokat. Ez úgy tűnik nem csak a tisztviselők felkészültségét és az intézményi háttérrel növeli, de magával húz egy nagyobb érdeklődést a parlamentekben általában is, illetve a parlamenteknek szánt nagyobb felelősséget uniós kérdésekben. Az intézményi háttér esetében általában tapasztalható, hogy jelentősen tudja növelni mind a parlamenti képviselők, mind a tisztviselők érdeklődését és felkészültségét is az, ha már láttak el elnökséget, illetve az intézményi struktúrák hatékonyságát és letisztultságát is elősegíti egy ilyen nagy feladat ellátása.

A dolgozat röviden áttekinti a regionális parlamentek szerepét is, amellyel kapcsolatban rámutat arra, hogy milyen lehetőségei vannak a regionális törvényhozásoknak az uniós döntéshozatalba való beleszólásra a nemzeti parlamenteken keresztül.

A poszt-lisszaboni időszakot vizsgálva alá kell húzni, hogy a parlamentek számára a kormányzati kapcsolattartás csak az egyike a kommunikációs csatornáknak, eszközeik és partnereik száma jelentősen kibővült. Egyre nagyobb szerepet játszik az Európai Bizottsággal és az Európai Parlammal folytatott többszintű párbeszéd, valamint a parlamentközi kapcsolatok intenzitásának növekedése.

Az Európai Bizottsággal való kommunikáció azonban amennyire fokozódott a politikai párbeszéd 2006-os bevezetése óta, annyi új probléma is jelent meg ebben a kontextusban. A több szinten szorosan zajló együttműködés mellett a nemzeti parlamentek részéről folyamatos kritika éri az Európai Bizottságot, amiért az nem kezeli megfelelő súllyal a nemzeti parlamenteket. Ennek legkomolyabb manifesztációja az indokolt vélemények és a sárga lap kezelése a Bizottság részéről. A dolgozat megkísérelte az ezzel kapcsolatos legfontosabb javaslatok összegyűjtését. Az Európai Bizottsággal folytatott párbeszéd tehát egyre intenzívebb, noha annak hatása egyelőre korlátozottan jelenik meg.

Az Európai Parlamenttel kapcsolatban még bonyolultabb és ellentmondásosabb viszonyt tárt fel a kutatás. Az Európai Parlament mára már politika-befolyásoló parlament lett, azonban hatásköreivel párhuzamosan intézményi öntudata is nőtt, amely a nemzeti parlamentekkel való kapcsolattartásban is megnyilvánul. Ez az ellentét részben adódik az Európai Parlament uniós döntéshozatalban elfoglalt helyéből, az intézményi kommunikációból, az együttműködésekben évek óta tapasztalható feszültségekből, valamint abból, hogy az EP jelentősen nagyobb forrásokkal rendelkezik, így lehetősége van nagyobb befolyás szerzésére is a parlamentek között. A dolgozat az Európai Parlament vonatkozásában is megfogalmaz javaslatokat a hatékonyabb együttműködés érdekében (így például a raportőrökkel való szorosabb együttműködés, videokonferenciák adta lehetőségek jobb kihasználása, stb.).

Az értekezés eredményei szerint alá kell húzni, hogy míg a kormányzati ellenőrzéséhez általában van egy törvény vagy más vonatkozó jogi aktus, amely keretet ad az együttműködésnek, addig az EU intézményekkel való kapcsolattartás ennél sokkal indirektebb, sokszor inkább a kölcsönös akaraton, mint a kikényszeríthető, adott dokumentumba foglalt rendelkezésen alapszik.

Ennél eredményesebb terület a parlamentek közötti együttműködés területe. Jelenlegi formái főleg a parlamentek véleményének egymáshoz való becsatornázását szolgálják, a tapasztalatok megosztását, de sokkal kevésbé jellemző, hogy valódi élő párbeszéd alakulna ki ezeken a fórumokon az uniós intézmények képviselői, vezető tisztségviselői, valamint a nemzeti parlamentek képviselői között. A parlamentközi együttműködések közül ki kell emelni az Elnöki Konferencia jelentőségét (stratégiai iránymutatás), a COSAC jelentőségét (horizontális kérdések megvitatása és a legjobb gyakorlatok cseréje), az Európai Parlament által szervezett parlamentközi üléseket (IPM/ICM – ezek már csak számszerűen is nagyban hozzájárulnak az eszmecseréhez a parlamentek között), végül, de nem utolsó sorban pedig a két, nemrég felállított konferenciát a KKBP/KBVP-ről, valamint az EU gazdasági és pénzügyi kormányzásával kapcsolatban. Az utóbbiakkal

kapcsolatos tapasztalatok levonása még korai lenne, azonban úgy vélem, igen fontos, hogy merre alakul tovább a sorsuk, hiszen két, a nemzeti szuverenitás és így a nemzeti parlamentek számára kiemelten fontos terület parlamenti kontrollját hivatottak szolgálni. Az együttműködésekkel kapcsolatban nem csak azt kell vizsgálni azonban, hogy milyen új formák jönnek létre és milyen területeket vizsgálnak, hanem azt is, hogy ebben milyen hatékonyság van, mennyi befolyást jelent ez a nemzeti parlamentek számára. Ez pedig a parlamentközi találkozókkal kapcsolatban sokszor kétséges. Ennél pedig még súlyosabb kérdéseket vet fel az, hogy vannak olyan területek, amelyek esetében a nemzeti parlamentek nem, vagy csak nagyon gyengén tudták követni a felgyorsult uniós szintű jogalkotást. Úgy tűnik ugyanis, hogy az említett együttműködési formák csak részben tudják biztosítani a parlamentek számára, hogy az érzékeny szuverenitási kérdéseket felvető területeken (pl. gazdasági koordináció) továbbra is befolyással rendelkezzenek.

A parlamenti befolyás növelésének eszközeit (szerződéses és nem szerződéses lehetőségek) áttekintve megállapítható, hogy ha kizárólag a szerződéses lehetőségeket, ezen belül is jellemzően a szubszidiaritást tartjuk a fókuszban, az csapda lehet, hiszen gyakorlati jelentősége elmarad az elméleti súlyától. Azaz előfordulhat, hogy nehezebben mérhető területen, nagyobb, ugyanakkor esetleges informális befolyásolással elért eredmények jelentősebbek lehetnek a jövőben. A nemzeti parlamentekben mindenesetre folyamatos gondolkodás zajlik azzal kapcsolatban, hogy egyrészt milyen módon lehet a meglévő jogosítványokat jobban hasznosítani, valamint, hogy milyen lépésekkel lehet javítani a jövőben a hatékonyságot (ezek közül is kiemelkedő a dán, a holland és a brit parlamentek munkája, amelyeket a dolgozat részletesen elemez).

A tapasztalatok alapján úgy tűnik, hogy az a jobb együttműködés mellett a szerződéses lehetőségek tekintetében, inkább az informális együttműködésekre lenne érdemes nagyobb hangsúlyt helyezni, mert lehet, hogy itt nagyobb eredményeket lehet elérni, mint a formalizált együttműködések területén. Ezek között is a következő lehetőségek kiaknázása hozhat eredményt:

- bekapcsolódás az uniós döntéshozatalba a törvényalkotási szakasz legelején, vagy még a döntés előkészítő fázisban (*pre-legislative phase*) – párbeszéd folytatása az illetékes európai bizottsági tisztviselőkkel (akár képviselők számára alacsony, technokrata szinten is) a lobbitevékenység hatékony és időszerű megindítása érdekében; fehér- és zöldkönyvek figyelemmel kísérése;
- EP-képviselőkkel való szorosabb együttműködés, akár személyesen, akár videokonferenciák segítségével;
- a brüsszeli állandó irodák és az egyéb tisztviselői kapcsolatok (pl. IPEX) jobb kihasználása.

Véleményem szerint a nemzeti parlamentek valóban hozzá tudnak járulni az Európai Unió demokratikus legitimitásának növeléséhez és a demokráciadeficit csökkentéséhez, azonban ahhoz, hogy ezt a szerepet betölthessék, más szereplőknek és segíteni kell a munkájukat. Ebből a szempontból kiemelkedő jelentőségű lesz, hogy a 2014 ősztől felálló új Európai Bizottsági kollégium milyen mértékben kötelezi majd el magát a nemzeti parlamentekkel folytatott jobb párbeszéd mellett, valamint az is, hogy a 2014 májusában megválasztott új Európai Parlament milyen viszont fog kialakítani a nemzeti parlamentekkel, belefoglalja-e majd új munkamódszereibe a nemzeti parlamentekkel való szorosabb együttműködést.

Azt gondolom, hogy a szerződéses keretek megváltoztatása helyett nagyobb hangsúlyt kell helyezni a meglévő keretek jobb kihasználására. Ennek érdekében pedig egyrészt fokozni kell a nemzeti parlamentek egymással való együttműködését is, valamint javítani kell a belső parlamenti struktúrákon is a jobb érdekérvényesítés kedvéért. Emellett pedig azt hiszem, a nemzeti parlamentek számára az utat az uniós döntéshozatal befolyásához egyrészt továbbra is a kormányok szoros és minél szélesebb körű ellenőrzése jelentheti, valamint az informális csatornák minél optimálisabb kihasználása. Ehhez arra van szükség, hogy a nemzeti parlamentekben minél többen foglalkozzanak uniós ügyekkel és a képviselők szemében is ugyanolyan súlyú legyen az uniós szintű jogalkotás jelentősége, mint a nemzeti törvényhozás (vagy legalább megközelítse azt).

Főbb hivatkozások

Könyvek, tanulmányok, folyóirat cikkek

Avbelj, Matej (2005): Can the New European Constitution Remedy the EU 'Democratic Deficit'?, Open Society Institute, New York
<http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/democratic-deficit-20050310.pdf>

Barrett, Gavin (2008): "The king is dead, long live the king": the recasting by the Treaty of Lisbon of the provisions of the Constitutional Treaty concerning national parliaments, In: *European Law Review*, 2008. vol. 33. no. 1, pp. 66-84. oldal

Barrett, Gavin (ed.) (2008): National Parliaments and the European Union [The Constitutional Challenge for the Oireachtas and Other Member State Legislatures], Claus Press, Dublin

Blockmans, Steven et al. (2014): From Subsidiarity to Better EU Governance: A Practical Reform Agenda for the EU, CEPS, Brüsszel <http://www.ceps.eu/book/subsidiarity-better-eu-governance-practical-reform-agenda-eu>

Chrysochoou, D.N. (2001): Theorizing European Integration, SAGE Publications, London

Cooper, Ian (2011): A "Virtual Third Chamber" for the European Union? National parliaments after the Treaty of Lisbon, Centre for European Studies (ARENA), ARENA Working Paper No 7, June 2011 DOI: 10.1080/01402382.2012.665735

Corbett, Richard (2012): The Evolving Roles of the European Parliament and of National Parliaments, In: *EU Law after Lisbon*, Oxford University Press, Oxford, pp. 248-265. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199644322.001.0001

Corbett, Richard (2013): What role for national parliaments in EU law making?, <http://euromove.blogactiv.eu/2013/11/05/what-role-for-national-parliaments-in-eu-law-making/>

Cygan, Adam Jan (2001): National Parliaments in an Integrated Europe. An Anglo - German Perspective, Centre For European Law King's College London, Kluwer Law International, The Hague

Cygan, Adam Jan (2011): National parliaments within the EU polity-no longer losers but hardly victorious, In: *ERA Forum*, 2011, Vol. 12, No 4, pp. 517-533. DOI: 10.1007/s12027-011-0233-9

Dauksiene, Inga és Matijosaityte, Sigita (2012): The Role of National Parliaments in the European Union after Treaty of Lisbon, In: *Jurisprudence*, 2012, 19 (1), pp. 31-47.

Dinan, Desmond (2005): Ever Closer Union, Basingstoke, Palgrave Macmillan, London

Follesdal, Andreas és Hix, Simon (2006): Why there is a democratic deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik, In: *JCMS* 2006, Vol. 44. No. 3. pp. 533-562. DOI: 10.1111/j.1468-5965.2006.00650.x

Fülöp, Botond: A nemzeti parlamentek szerepe az EU-integrációban I-II., In: *Európai Tükör*, 1999. 6. szám és 2000. 2. szám

Györi, Enikő (1999): A nemzeti parlamentek szerepe az európai integrációban. Egy Magyarország számára követendő modell, PhD értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok PhD program, Budapest

Györi, Enikő (2004): A nemzeti parlamentek és az Európai Unió, Osiris Kiadó, Budapest

Györi, Enikő (2004): Tizenöt kísérlet a szuverenitásvesztés ellensúlyozására. Nemzeti parlamentek az Európai Unióban, In: *Külügyi Szemle*, 2004. 1-2. szám

Györi, Enikő (2006): A nemzeti parlamentek és az Unió viszonya - a szubszidiaritás-vizsgálat kérdései, In: Szubszidiaritás és szolidaritás az Európai Unióban (ed.: Frivaldszky János) Agóra VI. OCIPE Magyarország - Faludi Ferenc Akadémia, Budapest pp. 73-84. oldal

Haenel, Hubert (2006): Les Parlements nationaux, un appui pour l'Europe, Notes de la Fondation Robert Schuman, No. 34. <http://www.robert-schuman.eu/fr/doc/notes/notes-34-fr.pdf>

Haenel, Hubert (2006): L'Europe et les parlements nationaux, In: *La Revue Parlementaire*, No. 890 <http://www.larevueparlementaire.fr/pages/RP890/RP890-debats-hubert-haenel.htm>

Hooghe, Liesbet és Marks, Gary (2001): Multi-Level Governance and the European Integration, Rowman & Littlefield, Lanham

Horváth, Zoltán és Ódor, Bálint (2008) Az Európai Unió szerződéses reformja – Az Unió Lisszabon után, HVG Orac, Budapest, p. 120.

Horváth, Zoltán (2011): Kézikönyv az Európai Unióról, (nyolcadik, átdolgozott kiadás), HVG Orac, Budapest

Höröcsik, Richárd (2005): A nemzeti parlamentek szerepe az új Európai Alkotmányban, In: *Európai Tükör*, 2005. 3. szám

Jans, Theo és Piedrafita, Sonia (2009): The Role of National Parliaments in European Decision-Making, In: *Eipascope* 2009/1, European Institute of Public Administration, Maastricht

Kiiver, Philipp (2006): National and Regional Parliaments in the European Constitutional Order, Europa Law Publishing, Groningen

Kiiver, Philipp (2006): The National Parliaments in the European Union: A Critical View on EU Constitution-Building, Kluwer Law International, The Hague

Kiiver, Philipp (2008): The Treaty of Lisbon, The National Parliaments and the Principle of Subsidiarity, In: *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 15. no. 2008/1.

Kiiver, P. (2009): Accountability to National Parliaments in the European Union, in: Political Accountability and European Integration (ed. Luc Verhey et al), 2009, Europa Law Publishing, Groningen

Kiiver, Philipp (2011): The conduct of subsidiarity checks of EU legislative proposals by national parliaments: analysis, observations and practical, In: *ERA Forum*, 2011, Vol. 12, No 4 DOI: 10.1007/s12027-011-0234-8

Kiiver, Philipp (2012): The Early Warning System for the Principle of Subsidiarity: Constitutional Theory and Empirical Reality, Routledge, London

- Laursen, Finn és Pappas A. Spyros (1995): *The Changing Role of Parliaments in the European Union*, European Institute of Public Administration, Maastricht
- Marquand, David (1979): *Parliament for Europe*, J. Cape Publishing, London
- Matarazzo, Raffaello (2011): *National Parliaments after the Lisbon Treaty: A New Power Player or Mr. No in the EU Decision Making?*, In: *Democracy in the EU after the Lisbon Treaty* (ed. Matarazzo, Raffaello), Edizioni Nuova Cultura, Roma
- Mauer, Andreas (2002): *National Parliaments in the European Architecture: Elements for Establishing Best Practice Mechanism*, European Convention, WG IV.WD 8. 2002.
- Maurer, Andreas és Wessels, Wolfgang (eds.) (2001): *National parliaments on their Ways to Europe: Losers or Latecomers?*, Nomos Verlagsgesellschaft Publishers, Baden-Baden
- Mauer, Andreas (2008): *National Parliaments in the Architecture of Europe After the Constitutional Treaty*, in: *National Parliaments and the European Union* (ed. Gavin Barrett), Clarus Publishing, Dublin, 2008
- Mezey, Michael L. (1979): *Comparative Legislatures*, Durham, NC, Duke University Press, Minnesota
- Moravcsik, Andrew (2002): *In Defence of the Democratic Deficit*, In: *Journal of Common Market Studies*, Vol. 20 (4), pp. 603-624. DOI: 10.1111/1468-5965.00390
- Moravcsik, Andrew (2008): *The Myth of Europe's Democratic Deficit*, In: *Intereconomics: Journal of European Public Policy*, November-December 2008, pp. 331-340. DOI: 10.1007/s10272-008-0266-7
- Neyer, Jürgen (2014): *Justified Multi-level Parliamentarism: Situating National Parliaments in the European Polity*, in: *The Journal of Legislative Studies*, Vol. 20., No. 1., pp. 125-138. DOI: 10.1080/13572334.2013.871489
- Norton, Philip (1994): *The Legislative Powers of Parliament*, In: C. Flinterman, A. Willenterringe és L. Waddington (eds.): *The Evolving Role of Parliaments in Europe*, Antwerpen, Maklu Uitgevers, pp. 15-35.
- Norton, Philip (1998): *National parliaments and the European Union: where to from here?*, In: Craig, Paul and Harlow, Carol eds., *Lawmaking in the European Union*. Kluwer Law International, London
- Norton, Philip (ed.) (1995): *National Parliaments and the European Union*, In: *Special Issue of The Journal of Legislative Studies*, Vol. 11, 1995. No. 3 DOI: 10.1111/j.1477-7053.1999.tb00477.x
- Norton, Philip (ed.) (1996): *National Parliaments and the European Union*, Frank Cass, London
- O'Brennan, John és Raunio, Tapio (eds.) (2007): *National Parliaments within the Enlarged European Union: From 'victims' of integration to competitive actors?*, Routledge, London
- Ódor, Bálint (2013): *A kettős többség bevezetésének várható hatásai a Tanács működésére és Magyarország érdekérvényesítési lehetőségeire*, doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/712/1/Odor_Balint.pdf DOI 10.14267/phd.2014008
- Packham, Robert (1970): *Legislatures and Political Development*, In: A. Kornberg és L. Musolf (eds.), *Legislatures in Developmental Perspective*, Durham NC, Durham University Press, pp. 521-

Palánkai, T (2004): Az európai integráció gazdaságtana, Aula, Budapest

Palánkai, T (2005): Európai egység – Integráció elmélet, előadás, elhangzott 2005. február 14-én
<http://mta.hu/fileadmin/szekfoglalok/000577.pdf>

Pas, Wouter (2006): The Belgian 'National Parliament' from the Perspective of the EU Constitutional Treaty, in: National and Regional Parliaments in the European Constitutional Order (ed. Kiiver, P.), Europa Law Publishing, Groningen, 2006

Paulo, Maria Teresa (2012): National Parliaments in the EU: after Lisboa and beyond subsidiarity – The (positive) side-effects and (unintended) achievements of the Treaty provisions, OPAL Online Paper No. 5/2012, <http://opal-europe.org/tmp/Opal%20Online%20Paper/5.pdf>

Piedrafita, Sonia (2013): EU Democratic Legitimacy and National Parliaments, CEPS tanulmány, Brüsszel, <http://www.ceps.eu/ceps/dld/8645/pdf>

Polsby, Nelson W. (1975): Legislatures, In: F.I. Greenstein és N.W. Polsby (eds.): Handbook of Political Science, V, Reading-Mass.: Addison-Wesley, pp. 257-319.

Raunio, Tapio (2009) National Parliaments and European Integration, Munkaanyag, ARENA Working Paper, https://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2009/WP09_02.pdf

Raunio, Tapio (2010): Destined for Irrelevance? Subsidiarity Control by National Parliaments, Elcano Royal Institute, Working Paper 36/2010

Raunio, Tapio (2011): The Gatekeepers of European Integration? The Functions of National Parliaments in the EU Political System, In: *Journal of European Integration*, 2011, Vol. 33, No 3
 DOI: 10.1080/07036337.2010.546848

Rizzuto, Francesco (2003) National Parliaments and the European Union: Part of the Problem or Part of the Solution to the Democratic Deficit in the European Constitutional Settlement?, In: *The Journal of Legislative Studies*, Vol. 9., No. 3. 2003, pp. 87-109. DOI: 10.1080/1357233042000246873

Sárdi, Péter (1997): A parlamentek szerepe az EU-országok integrációs politikájában, In: *Külpolitika*, 1997. tavasz 1. szám

Sinka László (2009): A Lisszaboni Szerződés és a nemzeti parlamentek, In: *Európai Tükör*, 14. évf. 12. szám, pp. 27-35.

Soltész István (ed.) (2010): Az Országgyűlés. Az Országgyűlés feladatai, szervezete és működése 1990-2010, Országgyűlés Hivatala, Budapest

Szalóki, Katalin (2007): A nemzeti parlamentek erősödő szerepe az uniós reformfolyamatban, In: *Európai Tükör*, 12. évf. 9. szám, pp. 129-139.

szerző nélkül, Az Országgyűlés Külügyi Hivatala, Európai Elemzések (2003): A nemzeti parlamentek szerepének változása az Európai Konvent javaslatai alapján, In: *Európai Tükör*, 8. évf. 4-5. szám, pp. 172-181.

szerző nélkül: National parliaments and subsidiarity check: A new actor in town, pp. 107-121., In: *The Treaty of Lisbon: A Second Look at the Institutional Innovations / European Policy Centre (EPC); Centre for European Policy Studies (CEPS), 27 September 2010*

Verhey, Luc, Kiiver, Philipp és Loeffen, Sandor (2009): Political Accountability and European Integration, Europa Law Publishing, Groningen

Zalewska, Marta és Gstrein, Oskar Josef (2013): National Parliaments and their Role in European Integration: The EU's Democratic Deficit in Times of Economic Hardship and Political Insecurity, Bruges Political Research Papers, No. 28., College of Europe, Bruges

Egyéb dokumentumok

House of Lords (2014): The Role of National Parliaments in the European Union
<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201314/ldselect/ldcom/151/151.pdf>)

Szerződések, hivatalos uniós dokumentumok, uniós intézményekre vonatkozó hivatkozások

A COSAC dokumentumai

A magyar Országgyűlés és egyéb nemzeti parlamentek releváns dokumentumai

A parlamenti együttműködésről szóló iránymutatások

Az IPEX honap

A felhasznált irodalom, hivatalos dokumentumok, egyéb háttéranyagok, és cikkek felhasználása és áttanulmányozása mellett jelentős segítséget jelentettek azok az interjúk, amelyeket az értekezés elkészítése közben készítettem. Ilyen interjú készült többek között a következőkkel:

- *Christine Verger*, az Európai Parlament nemzeti parlamentekkel foglalkozó főigazgatóságának vezetője
- *Christiana Fryda*, a COSAC Titkárságának jelenlegi állandó tagja
- *Libby Kurien*, a COSAC Titkárságának korábbi állandó tagja
- *Carmen Preising*, osztályvezető, Európai Bizottság Főtitkársága, korábban a nemzeti parlamentekkel foglalkozó osztály vezetője
- *Calin Mihai Racoti*, az IPEX állandó brüsszeli adminisztrátora
- A magyar Országgyűlés Európai uniós ügyekkel foglalkozó bizottságának (EÜB) munkatársai, kiemelten *Járadi Judit* bizottsági tanácsadó
- A nemzeti parlamentek brüsszeli állandó képviselőinek kiválasztott csoportja
- A nemzeti parlamentekben dolgozó uniós szakértők kiválasztott csoportja

Saját publikációk a témában

TUDOMÁNYOS KÖNYV, KÖNYVFEJEZET

Könyvfejezetek:

Angol nyelven:

The International Relations of Parliament and its Duties in EU Affairs (társszerző: Szabó Gergely), In: *The Hungarian National Assembly* (szerkesztő: Soltész István), Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2006, 2008, 2011 (három kiadás), 180-211 p.

Magyar nyelven:

Az Országgyűlés nemzetközi kapcsolatai, szerepe a külpolitikában (társszerző: Szabó Gergely), In: *Az Országgyűlés* (szerkesztő: Soltész István), Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2006, 2009, 2011 (három kiadás), 239-265 p.

Az Országgyűlés európai uniós feladatai (társszerző: Szabó Gergely), In: *Az Országgyűlés* (szerkesztő: Soltész István), Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2006, 2009, 2011 (három kiadás), 265-280 p.

A nemzeti parlamentek feladatai az elnökség alatt, In: *Magyar EU-elnökség 2011* (szerkesztők: Horváth Zoltán, Ódor Bálint), Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2010, 113-134 p.

REFERÁLT FOLYÓIRAT

Parlamenti főszerep. Az első interparlamentáris koordinációs elnökség (társszerző: Györkös Marianna), In: *Európai Tükör*, Külügyminisztérium, Budapest, 2005. vol. 10. 7-8. sz. 151-161. p.

A nemzeti parlamentek erősödő szerepe az uniós reformfolyamatokban, In: *Európai Tükör*, Külügyminisztérium, Budapest, 2007. vol. 12. 9. sz. 129-138. p.

Az Országgyűlés EU-elnökségi munkacsoportja (társszerző: Ódor Bálint), In: *Európai Tükör*, Külügyminisztérium, Budapest, 2008. vol. 13. 5. sz. 65-71. p.